

УДК 130.1

*Бабка Володимир Леонідович,
аспірант кафедри історії України та політології
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя*

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОГО ВПЛИВУ ЯК ЕЛЕМЕНТУ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ

Здійснено спробу охарактеризувати категорію «політичного впливу» як функціонального елементу політичної системи. Встановлено відповідність між функціями політичної системи та функціями впливу. Визначено багатовекторність характеристик політичного впливу.

Ключові слова: політичний вплив, політична система, функції політичного впливу, способи впливу.

*Який уряд найкращий?
Той, який вчить нас керувати собою.
Йоганн Вольфганг Гете*

У політичній науці значна увага приділяється процесам, що ґрунтуються на реалізації влади та державного управління як окремого організаційного вияву владних відносин. Однак сфера політичного життя жодним чином не вичерпується офіційними державними функціями. Вона охоплює діяльність всіх інститутів та осіб, що беруть безпосередню участь в політичному процесі, а також неурядових, громадських, неформальних об'єднань, які опосередковано впливають на прийняття політичних рішень, домагаючись забезпечення власних інтересів. Крім того, як відзначав французький філософ Ш.-Л. Монтеск'є: «Кожна людина, що володіє владою, схильна зловживати нею» [8, с. 137]. Дійсно, особи, наділені владою в своїй діяльності досить часто не вдовольняються лише сферою юридично закріплених повноважень. Тому всю сукупність взаємодій в межах політичної сфери неправомірно зводити виключно до сфери офіційних владно-управлінських відносин.

Натомість функціонування цієї системи можна представити як сукупність впливів, що відбуваються між її елементами. Це трактування дозволяє врахувати всю багатогранність зв'язків в політичній системі, штучно не обмежуючись розглядом офіційних повноважень та нормативно закріплених функцій. У сучасних умовах вплив неформальних неурядових факторів на розвиток політичної сфери стає все більш помітним та значимим. Тому політичний вплив можна розглядати ключовим поняттям, яке визначає механізми зв'язку та функціонування елементів в межах політичної системи.

Серед західних дослідників безпосередньо явище політичного впливу вивчали американські політологи А.Бентлі та Е.Бенфілд. Їхні праці присвячені процесам лобістського впливу. В ракурсі аналізу феномену влади політичний вплив розглядали Б.Рассел, Г.Лассуел, С.Лакс, Е.Тоффлер, та ін. З українських та російських вчених дана категорія стала предметом розвідок О.Бойка, О.Бунтова, В.Власова, Д.Виговського, Є.Доценко, Ю.Карпця, В.Ледяєва, А.Сіленко, Р.Соколової, В.Шейнова. Попри ці здобутки, дана категорія не набула достатньої концептуалізації, як елемент політичної системи. Тому в дослідженні ставиться за мету охарактеризувати функції політичного впливу та встановити їх відповідність функціям політичної системи, розкрити багатоаспектність способів реалізації політичного впливу.

Політичний вплив – це механізм відносин суб'єктів політичної системи, виражений через дію чи сукупність дій ініціатора (агента впливу) метою або/та наслідком яких є зміна поведінки, поглядів, почуттів адресата впливу в середовищі політичного буття. Політичний вплив з одного боку розкриває зміст реалізації політичної влади, з іншого – є способом

взаємодії суб'єктів політичної сфери. До того ж, «вплив» є більш універсальною категорією ніж «влада» чи «управління». Від влади політичний вплив відрізняється першочергово тим, що виражає дію/процес, а не диспозицію/потенціал. Натомість політичне управління становить один з випадків впливу, зокрема такий, що характеризується системним характером та результативністю.

Політична система складається з організаційно-інституційного (сукупності політичних інститутів, організацій, громадських рухів, окремих осіб), функціонально-нормативного (норм, принципів і способів взаємодії) та ідеологічного (політичних ідей та цінностей) елементів. Організаційно-інституційний з'ясовує питання: *хто* бере участь в політичному житті? Функціонально-нормативний елемент роз'яснює *як* і в яких формах відбувається взаємодія суб'єктів політики, а ідеологічний – визначає мотиви цих взаємодій та політичної діяльності в цілому, відповідаючи на питання *навіщо* відбувається політична діяльність?

Взаємодія суб'єктів політичної системи передбачає встановлення зв'язку (комунікацію, що передує безпосередньому впливові) та взаємну модифікацію установок чи поведінки партнера (вплив у вузькому значенні). Також саме політичний вплив відображає механізм трансформації та розвитку політичної сфери та її частин. Суб'єкти політичної системи складають організаційно-інституційний її рівень і в той же час виступають ініціаторами політичного впливу.

Відповідно до потенційних можливостей, ресурсів та методів здійснення впливу на політичну сферу, доцільно розділити його суб'єктів на офіційний (політичне суспільство) та неофіційний (громадянське суспільство). Політичний рівень суб'єктів впливу складають політичні організації та діячі, сучасні й минулі представники партійної та урядової еліти, тобто особи та інститути, які наділені владними повноваженнями, або володіють достатнім авторитетом та капіталами для цілеспрямованого впливу на суспільство та політичну сферу. Цей рівень відзначається високим рівнем інституціоналізації й організації та постійним характером діяльності в межах політичної сфери. Громадянське суспільство складається з неурядових громадських інститутів: рухів, спілок, товариств, організацій та незалежних ЗМІ. Вони не мають офіційних повноважень для управління політичною системою, але можуть діяти засобами тиску на представників офіційного рівня.

Реалізація функцій політичної системи відповідає двом запропонованим рівням суб'єктів впливу. Громадський рівень виконує вхідні функції політичної системи (артикуляція інтересів і агрегування інтересів), а представники політичного рівня – вихідні (формування нормативної бази та визначення політичного курсу, реалізація політичного курсу, судочинство). Така типологія була запропонована політологами Г.Алмондом та Дж.Пауеллом, які є авторами теорії політичних систем. Крім цих двох груп, вчені визначили загальносистемні функції, що забезпечують структурні зв'язки в межах системи. До них належить комунікативні функції [9, с. 79-84].

Завдання політичного впливу є похідними від функцій політичної системи. Це дає можливість структурувати розрізнені функції впливу, взявши за критерій категорії політичної системи. Слід наголосити, що пропонуваній поділ відображає подібність функцій всієї системи та впливу зокрема, системний характер їх організації, але жодним чином не їх тотожність. Системні функції не можна вважати аналогічними окремим завданням політичного впливу чи їх сукупності. Отож, структурний зв'язок функцій політичного впливу можна представити за допомогою схеми представленої на рис. 1, в якій функції згруповані за їх суміжністю з системними, внутрішньою подібністю, суб'єктною приналежністю та черговістю.



Рисунок 1 – Схема функцій політичного впливу

Комунікативні функції формують системні відношення на всіх рівнях. Ця група включає функції встановлення зв'язків між учасниками взаємодії, поширення й обмін інформацією, забезпечення гласності, відкритості рішень та дій. Зрозумілим наслідком цих процесів стає функція формування громадської думки – закріплення спільних поглядів, оцінок, суджень суспільства щодо актуальних подій і процесів. При чому, комунікативні процеси можуть відбуватися як спонтанно так і цілеспрямовано програмуватися зацікавленими інститутами.

Процес політичного впливу, як і будь-яка управлінська система, розпочинається з визначення **цілей**. В політичній системі суспільно значимі цілі виражаються через *ідеологію* та виявляються в формі *законодавчих* норм. Однак в умовах інформаційного суспільства з'явилися широкі можливості для реалізації *маніпулятивної* функції впливу. Сучасні технології маніпуляції дозволяють спрямовувати індивідуальну та громадську активність на реалізацію персональних чи корпоративних інтересів. Таке спрямування, подібно до ідеологічної функції, здійснюється через закріплення на рівні суспільної свідомості світоглядних та ціннісних орієнтацій поведінки. Однак, якщо ідеологія спрямовується на реалізацію державних інтересів [10], то метою політичного маніпулювання є боротьба за захоплення, утримання та використання влади [1, с. 9], що часто суперечать реальним потребам об'єкта впливу та суспільства загалом.

Наступним щаблем у функціонуванні політичної системи функції **виконання**. Тут мається на увазі не виконавча влада в широкому значенні та реалізація нею політичного курсу, а процеси, які спрямовують індивідуальну та суспільну активність на здійснення певних дій. Таке спрямування відбувається шляхом використання комплексу мотивів, які спонукають до вчинення бажаних дій, *мобілізації* активності окремих осіб чи груп для досягнення бажаних результатів. Громадська активність може не лише спрямовуватись для реалізації суспільно-значимих інтересів, а й бути наслідком *провокативної* функції – створення умов для ескалації соціальних конфліктів. Така ситуація з одного боку мотивується *прагматичною* функцією – забезпечення індивідуальних чи вузькокорпоративних інтересів, а з іншого призводить до дестабілізації та *дезінтеграції* суспільства.

Процес регулювання суспільних відносин передбачає необхідність здійснення функцій **контролю** за процесами виконання та отриманими результатами. Сутність контролю в спостереженні, корегуванні та встановленні відповідності процесу виконання,

проміжних та кінцевих результатів, щодо початкових планів чи еталонних показників. Зокрема стан соціальної нестабільності вимагає залагодження, в якому офіційні інститути повинні здійснювати ефективний контроль відігравати роль справедливого судді для учасників конфлікту, а не його провокатора, стаючи на сторону однієї з сторін. Залагодження такої ситуації відбувається через виконання функцій *арбітражу*, посередництва між сторонами конфлікту, *урівноваження* їх інтересів, *стабілізації* ситуації з подальшою *консолідацією* всього суспільства. Саме консолідація дозволяє суспільству розвиватися, а в стані соціальної нестабільності прогресивне функціонування політичної системи значно ускладнюється, або й зовсім унеможлиблюється.

На громадському рівні чітко простежуються процеси політичного впливу в двох напрямках: взаємодії в ході самоорганізації суспільства та впливу на органи влади задля корегування їх дій в бажаному руслі. Ці процеси відбуваються в два етапи, які відповідають вхідним функціям політичної системи – *артикуляція* та *агрегування інтересів*. Функція артикуляції стосується *проголошення* інтересів соціальними групами чи інститутами, їх активного *захисту* та відстоювання, та *оборони* відповідних суб'єктів від зовнішнього деструктивного тиску. Агрегування інтересів, тобто трансформація проголошених вимог в конкретні дії та офіційні рішення з боку суспільства здійснюється наступними функціями: *адаптації* до певних умов політичної системи; появою й поширенням ефективних *інноваційних* способів взаємодії суспільства і влади; засвоєнням особою політичних норм, цінностей та форм політичної поведінки в процесі *політичної соціалізації*; і як наслідок – формування і закріплення нових соціальних та політичних статусів, що забезпечується функцією *соціального структурування*.

Пропонована послідовність є лише прикладом їх діалектичного зв'язку, і в реальних умовах може прослідковуватись в інший спосіб. Також слід відзначити, що ця схема не відображає сукупності горизонтальних взаємодій між різними гілками та органами влади, які мають місце в ході вироблення та реалізації політичного курсу.

Багатогранність політичного впливу характеризується не лише різноманіттям функцій, які він виконує, а й спектром варіантів його реалізації. Він може здійснюватись різноманітними навіть протилежними способами. Російський філософ В.Власов системно представив можливі способи здійснення політичного впливу:

- за рівнем відкритості дії (відкритий вплив – прихований вплив);
- за спрямуванням на об'єкт (прямий – опосередкований);
- за раціональною складовою (раціональний – ірраціональний) [4].

Відповідно до такого принципу вважаємо необхідним додати ще кілька потенційних характеристик:

- за рівнем гласності дії (публічний – приватний);
- за цільовою ознакою (цілеспрямований – нецілеспрямований);
- за наявністю владних повноважень в ініціатора впливу (провладний – позавладний);
- за методами (силовий – ненасильницький);
- за організаційною складовою (організований – неорганізований);
- за рівнем усвідомлення (свідомий – неусвідомлений);
- за масштабами поширення (локальний – регіональний – загальнодержавний – глобальний);
- за часом дії (короткочасний – довготривалий);
- за періодичністю (одноразовий – періодичний – постійно діючий).

Варто більш детально зупинитися на цих характеристиках. Відкритість впливу визначає його зовнішню видимість, прозорість для адресата. Однак, досить часто він набуває

прихованої форми, проявляючись як маніпулювання свідомістю. В такому випадку обмежуються можливості захисту чи свідомої, адекватної реакції адресата на зовнішню дію.

Змінити поведінку особи можна або через безпосередню пряму дію на неї, або опосередковано, через інших осіб чи зміни середовища, в якому вона знаходиться. Ця характеристика знаходить відгук в теорії польової поведінки, запропонованої психологом К.Левіном [6]. Згідно з неї поведінка індивіда в кожному окремому випадку є функцією, що залежить від двох змінних: особистих психологічних рис людини та життєвого простору, тобто оточення в якому вона діє.

Для ілюстрації раціонального впливу В.Власов наводить приклад діяльності лобістських організацій. Натомість ірраціональними визначаються стихійні дії натовпу [4].

Гласність впливу на відміну від відкритості визначає прозорість впливу для зовнішніх спостерігачів. Зразком публічного впливу є трансляція переговорів, передвиборних дебатів, політичних шоу тощо. Хоча, насправді такий вплив є в більшій мірі прихованою дією на аудиторію, ніж на опонента. Дійсний вплив між політичними силами відбувається в ході їх приватних переговорів. Сам факт таких переговорів, як і досягнення домовленості між політичними опонентами, може бути невідомим для громадськості. І в той же час публічно може демонструватись непримиренність позицій.

За наявності чіткої мети в суб'єкта впливу ним здійснюється цілеспрямований вмотивований вплив. Натомість в умовах, коли конкретна ціль відсутня, відбувається нецілеспрямований вплив. Такими, наприклад, можуть бути дії все того ж неорганізованого натовпу, який не усвідомлює потенційних наслідків своїх вчинків. Інший випадок – вплив заради самого впливу, коли для особи становить цінність не досягнення конкретного результату, а здатність упокорювати інших.

Агент впливу може належати до політичної еліти і бути наділений офіційними повноваженнями, або не бути причетним до влади та здійснювати вплив користуючись власним авторитетом, багатством, публічністю, тощо. Ці види впливу можна назвати «провладним» та «позавладним».

Можливості використання різних методів впливу дозволяє використовувати різноманітні його класифікації. Найбільш спрощеним прикладом такої класифікації є поділ впливу на силовий та ненасильницький. Адже часто силові та ненасильницькі (нормативні, інформаційні, фінансові) методи виступають як альтернативи, тоді як методи інформування, переконання, мотивації часто поєднуються.

Акції політичного впливу можуть бути результатом чіткої попередньої організації, або виникати спонтанно і поширюватись стихійно, хаотично. Прикладом такої акції, що виникла без попереднього системного планування, був Євромайдан. При цьому елементи необхідної організації виникли як наслідок, а не причина. Ілюстрацією повністю організованої акції впливу став Антимайдан (листопад – грудень 2013 р.) – серія мітингів зібрана з використанням адміністративного ресурсу задля підтримки рішення влади відкласти підписання угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Вплив не завжди має свідомий характер. В одних випадках людина може тримати відповідь за свої дії та їх результати, в інших – не усвідомлювати можливі наслідки. Політолог О.Бойко наголошує на тому що, політичний вплив можна втілювати як свідомо та цілеспрямовано через механізми переконання та навіювання, так і несвідомо (спонтанно), на основі психологічних ефектів зараження та наслідування [1, с. 7-8]. Свідченням несвідомого впливу можуть бути аморальні дії політичного діяча, які набули розголосу. Подібні випадки негативно впливають на імідж відомих персон, тому такі дії мають значний суспільний резонанс і можуть стати визначальним фактором в ході передвиборної боротьби. Зрозуміло, що відповідні наслідки не відповідають інтересам суб'єкта впливу, а подібний вплив не має усвідомленої мети.

Територіальне поширення акцій політичного впливу також може бути різним. В одному випадку вплив обмежується місцевим чи регіональним рівнем, а в іншому виходить

на загальнодержавний та міжнародний рівень. Це залежить зокрема від важливості конкретного процесу для певного міста, області, країни чи континенту, а також від рівня впливовості ініціатора дії. Так, соціолог Р.Мертон з поміж агентів впливу виділив два типи, відповідно до масштабів впливовості: локальний та космополітичний. Локальний тип орієнтує свою увагу на місцеві проблеми та задоволення своїх інтересів на регіональному рівні (місцеві, регіональні еліти). Космополітичний тип орієнтований на широке коло проблем та інтересів (еліти й лідери загальнодержавного та світового рівня) [7, с. 562-572].

Поряд з просторовими характеристиками акцій політичного впливу існують також і часові, що визначають час та періодичність їх дії. Короткочасний вплив має виступ чи коментар політика, щодо певної проблемної ситуації, натомість підписання міжнародних договорів передбачає довготривалі наслідки. Одноразовий вплив здійснює окремий указ президента. Процедура прийняття державного бюджету повторюється щорічно, а дія конституційних актів триває постійно.

Отже, політична система є більш об'ємним поняттям, ніж сфера функціонування влади чи державного управління, адже вона включає в себе всю сукупність офіційних та неофіційних інститутів, неформальних та неурядових факторів, норм і принципів їх взаємодії, цінностей та ідеалів, що мають місце в політичному житті. Політичний вплив є невід'ємним елементом політичної системи, який визначає механізми функціональних зв'язків та взаємних трансформацій її елементів. Суб'єктами впливу є громадянське суспільство (ініціатор перетворень) та офіційні політичні інститути (реалізатор суспільно-політичного прогресу). Акції політичного впливу є конкретним вираженням взаємодії суб'єктів політичної системи, що спричинена ціннісними ідеологічними мотивами та здійснюється у відповідності до встановлених норм. Психологічні та соціальні механізми впливу визначають вектори трансформації установок об'єктів дії та їх поведінки в межах політичної системи. Функції впливу є похідними від загальносистемних функцій та відповідають їх структурі. Зокрема на громадському рівні відбувається артикуляція та агрегування інтересів, а на політичному – формування конкретних цілей, їх реалізація та загальний контроль. Комунікативні функції служать для забезпечення зв'язку та обміну між різними суб'єктами та рівнями політичного впливу. Ефективний обмін між вимогами та рішеннями, підтримкою та діями забезпечує стабільне функціонування політичної системи. Натомість порушення комунікативних зв'язків призводить до соціальних потрясінь, що можуть супроводжуватися акціями протесту та громадянської непокори. Чергування та циклічне перетворення актуальних завдань впливу відбувається в напрямках соціальної інтеграції – дезінтеграції та політичного конструювання – деструкції. Багатоаспектність способів реалізації політичного впливу відображає наступні його характеристики: зовнішні прояви (рівень відкритості дії, рівень гласності дії, спрямованість на об'єкт), суб'єктні мотиваційні риси (раціональна складова, рівень усвідомлення, цільові ознаки), організаційно-процедурні характеристики (наявність владних повноважень в ініціатора впливу, методи, організаційна складова) та часово-просторові характеристики впливу (масштаби поширення, час дії, періодичність).

Література:

1. Бойко О. Д. Політичне маніпулювання: навч. посіб. / О. Д. Бойко. – К.: Академвидав, 2010. – 432 с.
2. Бунтов А. А. Политическое влияние как составляющая политического процесса современной России: автореф. дис. канд. полит. наук: 23.00.02 / Александр Алексеевич Бунтов; Ярослав. гос. ун-т им. П.Г. Демидова. – Ярославль, 2009. – 25 с.
3. Виговський Д. Суть політичного впливу як категорії політичної науки / Д.Виговський // Українська національна ідея. – 2007. – Вип.19. – С. 62-66.
4. Власов В. И. Влияние и процесс. Монография / В.И.Власов. – Ростов-на-Дону: РГЭА, 2000. – Режим доступа:<http://filosof.historic.ru/books/item/f00/s01/z0001096/st000.shtml>.

5. Карпець Ю.В. Політичний вплив: сутність та вектори появу / Карпець Ю.В. // Гілея. – 2012. – Вип. 67 (№12). – С. 275-281.
6. Левин К. Теория поля в социальных науках / Курт Левин. [Пер. Е. Сурпина]. – СПб.: Речь, 2000. – 368 с.
7. Мертон Р. Социальная теория и социальная структура / Роберт Мертон. – М.: АСТ: АСТ МОСКВА: ХРАНИТЕЛЬ, 2006. – 873с.
8. Монтескье Ш. Л. О духе законов / Шарль Луи Монтескье. – М.: Мысль, 1999. – 672 с.
9. Сравнительная политология сегодня: Мировой обзор: Учебное пособие / Сокр. пер. с англ. А. С. Богдановского, Л. А. Галкиной; Под ред. М. В. Ильина, А. Ю. Мельвиля / Алмонд Г., Пауэлл Дж., Стром К., Далтон Р. – М.: Аспект Пресс, 2002. – 537 с.
10. Ткачова Н.А. Ідеологічна функція держави та її роль у правовому регулюванні суспільних відносин / Н.А.Ткачова // Держава і право. – 2011. – Вип. 53. – С. 21-26.
11. Banfield E. Political influence. A new theory of urban politics / Edward C.Banfield. – New York: The Free Press, 1961. – 354 p.
12. Bentley A.F. The Process of Government: A Study of Social Pressures / Arthur F. Bentley. – Chicago: The University Of Chicago Press, 1908. – 502 p.

Бабка В. Л. Функциональные особенности политического влияния как элемента политической системы

Совершена попытка охарактеризовать категорию «политическое влияние» в качестве функционального элемента политической системы. Установлено соответствие функций политической системы функциям воздействия. Определено многовекторность характеристик политического влияния.

Ключевые слова: политическое влияние, политическая система, функции политического влияния, способы влияния.

Babka V. Functional features of the political influence as an element of the political system

The attempt to characterize the category of "political influence" as a functional element of the political system was made. It was established conformity the functions of the political system and the functions of influence. The multi vector characteristics of political influence were defined.

Keywords: political influence, political system, functions of political influence, ways of influencing.

УДК 353

Голуб'як Наталія Романівна,
аспірантка кафедри політології
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

**ІНСТРУМЕНТИ КООРДИНАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ:
ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ**

Розглянуто основні механізми та інструменти здійснення регіональної політики в умовах української державності. Автором виокремлено позитивні та негативні сторони координації регіонального розвитку. Запропоновано наголосити на самостійній суб'єктності регіонів з метою ефективного управління.

Ключові слова: регіональна політика, стратегія, регіональний розвиток, агентства регіонального розвитку.